

Brüsszel +/- – Az EU jövője baloldali szemmel

Turai Eszter beszámolója

A Friedrich Ebert Stiftung, a mérce.hu, a Társadalomelméleti Kollégium és az Új Egyenlőség közös, november 22-i rendezvényén a Kettős Mérce (azóta mérce.hu) Brüsszel+/- című cikksorozatára alapozva vitatták meg a résztvevők az Európai Unió válságait, jelenlegi helyzetét és jövőbeli kilátásait baloldali perspektívából. A 2017 tavaszán indult, 21 cikkből álló sorozatban nem csak különféle szakpolitikai témák, hanem általánosabb, átfogóbb elemzések is helyet kaptak. A megnyitóbeszédet egy vitaindító előadás, majd egy panelvita követte.

A megnyitóbeszédet **Kováts Eszter**, a FES munkatársa, az esemény egyik szervezője mondta. Felidézte a FES regionális genderprogramjának november 7-i eseményét, és az annak alapjául szolgáló, *Az Európai Unió jövője – Feminista perspektívák Kelet-Közép Európából* című angol nyelvű és [online elérhető kötetet](#). Mindkét esemény célja az volt, hogy alternatívát mutasson fel azokkal az EU-val kapcsolatban megjelenő hamis ellentéppárokkal szemben, amelyek köré a legtöbb esetben a hazai közbeszéd szerveződik. A november 7-i rendezvény esetében a feminizmus kérdéseivel kapcsolatos kultúrharcos dilemma, a „progresszívek” vs. „maradiak”, a 22-i rendezvényen pedig az „Európa-hoz tartozunk!” (egy variánsa: „a fejlett Nyugathoz való felzárkózás”) vs. „állítsuk meg Brüsszelt!” felosztás lebontása, árnyalása volt a cél.

Vitaindítójában **Éber Márk Áron** szociológus, az Új Egyenlőség egyik szerkesztője, a Helyzet Műhely tagja és az ELTE TáTK oktatója először rövid összefoglalóját adta a cikksorozatnak, majd az EU kialakulásának történeti kontextusát, majd néhány aktuális dilemmát vázolt fel. Megállapította, hogy a legtöbb cikk konstruktív EU-kritikát fogalmaz meg, és kirajzolódik belőlük egy viszonylagos konszenzus az Unió neoliberais jellegéről. Ez alapján az EU nem teljesíti az Európa-képünkhöz tartozó elvárásokat, nem valósítja meg a humanisztikus eszmék és a demokrácia uralmát. Az állítást, miszerint az EU inkább a nagytőke érdekeit képviselő geopolitikai projektként működik, Éber egy több évszázados történeti kontextusba helyezte. A világgazdaság kialakulásának korai szakaszában, a 13. században Európa még egészen kicsi és marginális kereskedelmi régió volt, és még a 15. században is bőven le volt maradva a korabeli ázsiai nagyhatalmakhoz képest. A gyarmatosítás és az általa szerzett erőforrások és piacok által válhatott a kezdeti hátrányok ellenére mégis világszintű gazdasági-geopolitikai nagyhatalommá. A gyarmatosítás öt évszázados történetének lezárulása után, ami nagyjából egybeesett a második világháború végével, nem csak Európa geopolitikai, világgazdasági helyzete látszott meginogni, de fény derült a régió instabilitására is. Ennek a válságnak a kezelésére született meg a nagy ötlet: az Európai Unió. Európa a gazdasági integrációval, közös piaccal és tagországok közötti együttműködéssel pótolta a gyarmati veszteségeket, megerősítette nagyhatalmi pozícióját, biztosította a tagországok közötti békés viszonyt és nem utolsósorban növelte a gazdasági hatékonyságot. Az Unió fejlődése mindig ezeknek a céloknak alárendelve történt, ami a '70-es évekbeli neoliberais fordulat után vált még nyilvánvalóbbá. Ezt a fordulatot Éber a Helyzet Műhely elemzéseire alapozva a (világgazdasági) centrum válságaként, a területi bővítéseket és az integráció elmélyítését pedig válságkezelési stratégiaként értelmezi. Ezek fényében már látható, hogy az Unió centruma és periferiája közötti viszonyt nem a felzárkózás és modernizáció keretében érdemes elemezni. Kérdés, hogy hogyan fogja megváltoztatni az EU-t a problémák sokasága,

amelyekkel jelenleg szembesül a Brexittől az aggasztóbbnál aggasztóbb világpolitikai fejleményeken át a kelet-európai reinitensekig. Ami pedig ennek a rendezvénynek a szempontjából még fontosabb kérdés: baloldali szempontból milyen perspektívák vannak az EU előtt, van-e esély egy szolidáris, fenntartható, demokratikus és egyenlő Európára?

A panelbeszélgetés résztvevői Éber mellett **Jelinek Csaba** (Helyzet Műhely, a sorozat egyik darabjának társszerzője), **Dósa Mariann** szociálpolitikus és **Losoncz Alpár** az Újvidéki Egyetem filozófus tanára (és szintén a sorozat egyik szerzője) voltak, **Diószegi-Horváth Nóra** (mérce.hu) moderált. Az érintett témákból és szempontokból nagyjából két nagyobb vonulat rajzolódott ki. Az egyik inkább a jelenlegi helyzet értékelését, az EU működésmódjának megértését célozta, a másik pedig a baloldali víziók és cselekvési lehetőségek köré összpontosult.

Jelinek Csaba első megszólalásában Éber vitaindítójával összhangban felhívta a figyelmet arra, hogy érdemes az EU működésének materiális alapjaitól indítani az elemzést, és egységben kell látni az EU „jobb- és balkezét”, azaz a belső egyenlőtlenségekre tökéletesen vak szabadpiaci gazdaságpolitikát és a felzárkóztatást, egyenlősítést célzó kohéziós, szociális és fejlesztési alapokat. Bár az EU egyes területeken szolidárisnak látszik, de az összkép megmutatja a mélyebben húzódozó kapitalista logikát. Hogyan csapódik le mindez itt Kelet-Közép-Európában? Ennek egyik dimenziójára mutatott rá Jelinek azzal, hogy a helyi elitfrakciók ideológiai ellentétei mögött a gyakorlatban nagyon hasonló gazdaságpolitikák vannak, azaz meghatározóbbnak tűnik az ország félperifériás pozíciója, mint a politikai szereplők közti eltérések. Hiába a konfliktusok Brüsszel és a jelenlegi kormány között, ha a Fidesz politikai hatalmának pénzügyi alapját jelentős részben az uniós források biztosítják.

Az EU jobb- és balkeze elképzeléssel szemben Dósa Mariann kijelentette, hogy az Uniónak – az Éber és Jelinek által is kifejtett lényegi funkciójából adódóan – nincsen és nem is lehet szociális arca, amit annak szokás tekinteni, az nem több, mint kozmetikázás és kármentés. Erről tanúskodik az a hivatalos nyelvhasználat is, ami a baloldali jelszavakat (szolidaritás, igazságosság) leváltotta, hogy helyükbe olyan neoliberalis fogalmakat tegyen, mint a „szociális inklúzió.” Ezen a nyelven elbeszélve már sokkal kevésbé szúr szemet, hogy az ún. szociális dimenzió arról szól, hogy hogyan lehet minél több embert a munkaerőpiacra csatornázni, és olyan dolgokat szemérmesen elkerül, hogy ugyanez a munkaerőpiac hogyan nyomorítja meg a munkavállalókat. Az „EU-s újbeszél” többször is szóba került, például Éber megjegyezte, hogy az Unióról való gondolkozást ez az életidegen, bürokratikus nyelv is nehezíti.

Losoncz Alpár a kapitalizmus és demokrácia viszonyát problematizálta, amely mindig is belső ellentmondásokat hordozott magában, de a neoliberalis fordulat óta már teljesen eltolódott az egyensúly, az utóbbi már csak az előbbi gyenge kötőfékeként van jelen. A 2008 utáni időszak legnagyobb kérdése, hogy miért vannak többségben a jobboldal erők, miért nem születtek hathatós baloldali válaszok. Losoncz az európai baloldalt és az EU-t is úgy jellemezte, hogy „maga a válság”, abban a gramsci-i értelemben, hogy a régi formája nem tud meghalni, az új formája pedig még nem tud megszületni.

A politikai cselekvés és a lehetséges megoldások témájára áttevezve Losoncz azt is felvetette, hogy vajon inkább a neoliberalizmust, vagy inkább a kapitalizmust tekintjük-e a problémák gyökerének? Ha

az előbbi, akkor a mozgalmaknak egyfajta normalitáshoz való visszatérésért kell küzdeniük, ha viszont az utóbbi, akkor sokkal mélyebb strukturális kérdésekkel kell szembenézni. A korai marxista gondolkodáshoz képest most a társadalmi változás központi dilemmája lett az, hogy milyen csoport lehetne a változások alanya, cselekvője, ha már a klasszikus munkásosztály megszűnt. Ezzel összefüggő probléma merült fel annak kapcsán, hogy hol húzódnak a meghatározó törésvonalak a társadalmon belül: sérülékeny, kisebbségi csoportok védelméről vagy az elit és mindenki más között húzódó konfliktusról érdemes inkább beszélni. Dósa az utóbbi mellett érvelt, szerinte olyan baloldali politikákra lenne szükség, amelyek visszahozzák az 1% vs. 99% narratívát és rámutatnak a rendszerszintű problémákra. Jelinek ezzel részben egyet értve a jelenlegi politikai realitásokat hangsúlyozta: például ma Magyarországon nem létezik baloldali populista beszédmód, és egyik pillanatról a másikra nem is lehetséges megteremteni. A populizmust a magyar közbeszédben általában valamiféle jobboldali, hazug és manipulatív politizálással azonosítják, emelte ki, pedig semleges értelmében pont egy olyan, az elitekkel szemben a nép pártján álló attitűdöt jelentene, ami nagyon is hiányzott az elmúlt 27 év baloldali politizálásából.

A mozgalmi perspektívák kapcsán a másik központi, vitás kérdés az volt, hogy mennyire érdemes az EU-s politika szintjén küzdeni a változásokért. Dósa amellet érvelt, hogy az EU problémái annyira mélyen gyökereznek, hogy teljesen értelmetlen a foltozgatásuk, sőt, kifejezetten erőforráspazarlás, hogy baloldali emberek az Európai Parlamentben hadakoznak, ahelyett, hogy hasznosabb projektekbe fektetnék az energiáikat. Ehelyett első lépésként a helyi szintű szerveződések tartja hasznosnak, amelyekből később kinőhet egy nemzetközi baloldali mozgalom. Ebből a szempontból a Brexitet úgy is fel lehet fogni, mint egy érdekes kísérlet, amely lehetőséget ad a helyi baloldali diskurzus kiépülésére Corbyn körül. A helyi illetve nemzetállami szintű politikai cselekvés dilemmáját Jelinek a görög példával illusztrálta, amely rámutatott, hogy a gyenge pozícióban lévő nemzetállamok sokszor annyira ki vannak szolgáltatva az erősebb szereplőknek, illetve a nemzetközi beágyazottságnak, hogy szinte semmi mozgásterük nincs. Az EU-s politizálással kapcsolatban azt is kihangsúlyozta, hogy stratégiailag is fontos, hogy legyenek emberek, akik „belátnak a kulisszák mögé” és Brüsszelben képviselik a baloldali ügyeket. A közönség soraiból az a meglátás érkezett, hogy az EU demokratizálásáért való küzdelem is egy opció lehet, erre példa Varoufakis új mozgalma. Ha figyelembe vesszük a jelenlegi politikai-gazdasági realitásokat, akkor nem biztos, hogy az Uniónak való hátat fordítás a legjobb megoldás, hiszen ha mondjuk létrejön a kétsebességes Európa, és még jobban kiszorulunk a centrumból, attól még megmarad a közös piac, aminek a hátrányait továbbra is viselni fogjuk. Abban konszenzus volt a vitázó felek között, hogy az európai társadalmakban van igény a baloldali problémafelvetésekre, a társadalmi egyenlőtlenségek és igazságtalanságok és a munkaerőpiacnak való kiszolgáltatottság elleni fellépésre, csak egyelőre nincs olyan hang, amely ezt hatékonyan és hitelesen képviselné.